

Innspill til Kunnskapsdepartementet fra Juristforbundet om den varslede profesjonsmeldingen

Selv om rettsvitenskapen ikke er rammeplanstyrt forutsetter Juristforbundet at regjering og lovgiver gjør seg noen tanker om både samfunnets behov for jurister og hva jurister må kunne. Ikke minst med tanke på den avgjørende betydningen jurister vil måtte ha i en verden hvor utviklingen av KI går raskere. Juristforbundet tar utgangspunkt i de spørsmålene fra departementet som vi oppfatter som mest sentrale, blant annet med bakgrunn i at jusstudiet ikke er rammeplanstyrt. Juristforbundet tar utgangspunkt i følgende merknader fra stortingsflertallet ved behandlingen av Meld. St. 14 (2022-2023), Innst. 472 S (2022-2023). Som vi oppfatter innebærer et skift i det politiske flertallets syn på behovet for helhetlig satsing på rettsvitenskapen som profesjon:

Rettsvitenskap

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Venstre, viser til at digitalisering og ny teknologi reiser flere kompliserte juridiske problemstillinger. For at offentlig sektor skal kunne bidra til å utvikle og ta i bruk digitale og teknologiske nyvinninger i sin tjenesteyting, er det viktig å styrke den rettsvitenskapelige forskningen på forvaltnings- og velferdsnivå. Flertallet peker på at kunstig intelligens har løftet en rekke nye problemstillinger, og både utdanningssektoren og myndighetene må ha et aktivt forhold til denne utviklingen, og sikre både rettsikkerhet og tillit til undervisnings- og vurderingssystemer.

Flertallet viser til at økt internasjonalisering, og koblingen mellom norsk rett og EØS-regler, har skapt et til dels uoversiktlig og fragmentert rettskillebilde. Flertallet mener det er viktig å fortsette satsningen på forskning og utdanning med fokus på forholdet mellom norsk rett og internasjonal rett, særlig EU- og EØS-rett, jfr. Anbefalingene i NOU 2020:9 Blindsonen, og viser blant annet til at Det juridiske fakultet i Bergen har opprettet et senter for EU- og EØS-rett (CENTENOL).

Humaniora og samfunnsvitenskap

Komiteen vil påpeke at selv om meldingen framhever kompetansebehovet for særlige fagområder, må ikke dette tolkes som at andre fagretninger ikke er viktige, eller at de blir mindre viktige framover. Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre, viser her til meldingen der regjeringen understreker at HUMSAM-fagene, og den kompetansen disse fagene bidrar med, vil bli enda viktigere og helt avgjørende for at Norge framover skal klare å utnytte teknologiutviklingen til beste for økonomi og samfunn.

At stortingsflertallet på denne måten velger å påpeke *rettsvitenskapens* særskilte betydning og forutsetning for å nå de politiske målene som settes på de mest sentrale samfunnsområdene, må etter Juristforbundets oppfatning også prege deler av innholdet i den kommende profesjonsmeldingen.

Innspill til spørsmål 6

Spørsmål 6 omhandler «Kva skal til for å bygge sterke forskingsmiljø i profesjonsutdanningane» og hva som evt. er barrierene.

Juristforbundet mener at jusutdanningen skal være erfarings- og forskningsbasert. Det fordrer at studiestedene har solide fag- og forskningsmiljø. Det er viktig at forsknings- og fagmiljøene ikke blir for små og sårbare. Juristforbundet har over tid påpekt at forskningskomponenten forsvinner. Per dags dato har de juridiske fakultetene stort sett dårligere uttelling enn MN/MED-fakultetene ved søknader til Forskningsrådet. Det er også en utfordring at få av Forskningsrådets satsingen er knyttet til rettslig styring gitt den store betydningen rettsregler har i moderne samfunn. Justisdepartementet er blant departementene som bruker minst midler til forskning, selv om mange lover også hører inn under andre departement.

Forståelsen av jussens **to hovedformål** står her sentralt. Rettsvitenskapens ene hovedformål er å utgjøre selve forutsetningen og verktøyet for å nå alle de ulike politiske målene som storting og regjering fastsetter gjennom lovgivning. Enten det gjelder innovasjon og konkurransevne, sikring av velferdstjenester til innbyggerne, inndekning av statens inntekter gjennom skatter og avgifter, utbetalinger gjennom trygdeordninger, det utvidede bærekraftsbegrepet, digitalisering mv.

Juristforbundet oppfatter at det er en økende tendens til at vedtak om lover og regler oppfattes som et «billig» eller «gratis» virkemiddel for å nå politiske mål. Det samme gjelder jussen og rettsvitenskapens andre hovedformål som er å sikre innbyggernes rettssikkerhet. I denne sammenheng viser Juristforbundet til innspill gitt i forbindelse med to representantforslag om henholdsvis situasjonen i Skattetaten og i NAV, jfr. henholdsvis Innst. 228 (2022-2023) om representantforslag om å begrense skjult eierskap og sikre økt åpenhet om skatt og økonomiske forskjeller, og Innst.260 S(2022-2023) om representantforslag om klagebehandlingstid i NAV. I tillegg vises det til Juristforbundets høringsinnspill til Innst.162 S (20222023) om Riksrevisjonens undersøkelse av forvaltningspraksisen i det kommunale barnevernet.

Her oppfatter vi at Stortinget nå og basert på Juristforbundets påpekninger ved behandlingen av langtidsplanen for forskning og Utsynsmeldingen, deler oppfatningen av rettsvitenskapen må prioriteres fremover. Dette med bakgrunn i at lovverket er «samfunnets ingeniørkunst». Lovgiver skal «tegne opp» både dagens samfunn og fremtidens samfunn. Men vi kan ikke fortsette å bygge et samfunn uten å vite hvordan vi skal gjøre det, uten å vite hvilke verktøy vi trenger i form av lover og hvordan de fungerer. På sentrale politiske områder som trygdesystemet og skattesystemet forskes det så godt som ikke på hvordan lover faktisk fungerer når de møter virkeligheten «der ute», på samme måte som skole- og oppvekstområdet. Det er for Juristforbundet vanskelig å forstå at ingen har valgt å satse mer på forskning på eksempelvis skatteretten, samtidig som man ser hvor stor plass saker som regler om grunnrenteskatt, formuesbeskatning, arbeidsgiveravgift og arveavgift tar i den politiske debatten. Noen av aktørene må jo ha et ønske om mer kunnskap om hvordan disse faktisk fungerer. Basert på flertallsinnstillingen ved Utsynsmeldingen foreslår derfor Juristforbundet følgende:

- **At Regjeringen nedsetter et eget utvalg som evaluerer og fremlegger en vurdering av omfanget på og fremtidige behov for rettsvitenskaplige forskningsinnsats med spesielt fokus på velferdstjenestene til innbyggerne.**

Innspill til spørsmål 7

Dette henger sammen med hva vi oppfatter er det sentrale å fokusere på for å besvare spørsmål 7 om hvordan «koplinga mellom forskning og undervisning innan profesjonsfag (kan) bli betre?

Studier i rettsvitenskap oppfattes dessverre som enkle og billige å starte opp. Finansieringen av studieplasser i rettsvitenskap er underfinansiert sammenliknet med andre femårige utdanninger. Forholdstallet mellom ansatte og studenter er altfor svakt. I dag får jusstudentene vesentlig færre veiledningstimer enn studenter på andre sammenliknbare utdanninger. Juristforbundet viser til at da den forrige regjering åpnet for liberalisering av den såkalte gradsforskriften åpnet det seg muligheter for flere utdanningssteder å søke om å tilby full utdanning i rettsvitenskap. Universitetet i Agder (UiA) og Universitetet i Stavanger (UiS) ble nylig akkreditert for å kunne tilby master i rettsvitenskap – i tillegg til at Handelshøyskolen BI fikk det i fjor. Juristforbundet er positive til disse, men mener det vil være viktig at arbeidet med profesjonsmeldingen innebærer at Regjeringen utreder det fremtidige behovet for jurister sett i lys av digitaliseringen og samfunnsutviklingen. Den foreslåtte modellen som lå til grunn i Utsynsmeldingen for finansiering kan selvfølgelig slå positivt ut for juss-utdanningene, men det er vanskelig å regne ut. Her foreligger en modell uten tallfesting, noe som er svært krevende å diskutere. Ikke minst når man samtidig vet at det pågående arbeidet med stortingsmeldingen om profesjonsutdanningene så langt i liten grad synes å ta innover seg at de utfordringene som politiske myndigheter ønsker å adressere forutsetter forståelse av at rettsvitenskapen i seg selv er en sentral forutsetning for å løse.

For at koplingen mellom forskning og undervisning skal bli bedre for rettsvitenskapens del, så forutsetter det at Stortinget krav om økt rettsvitenskaplig forskning også følges opp hva gjelder tilstrekkelig finansiering av selve *studiet*. Når juristutdanningen ved Utsynsmeldingen foreslås finansiert sammen med samfunnsfag i den laveste kategorien, vil dette trolig medføre økt kamp om ressursene internt på institusjonene.

Innspill til spørsmål 12

I forlengelsen av dette vil Juristforbundet videre utfordre selve premisset for spørsmål 12 hvor det fremgår at det i «Utsynsmeldinga blir det fast slått at dimensjoneringa av utdanningssystemet skal bli meir i tråd med behovet i samfunnet. Det skal skje mellom anna gjennom at UH-sektoren prioriterer å auke talet på studieplassar innanfor område som er etterspurde av arbeidslivet og av dei utdanningssøkjande, og som er særleg viktige for Noreg: IKT, helse og utdanning som er nødvendig for det grønne skiftet. Korleis kan institusjonane arbeide for å sikre tilstrekkeleg kapasitet i profesjonsutdanningane?

Flertallsmerknaden ved behandlingen av Utsynsmeldingen om rettsvitenskap understreker jussens betydning som forutsetning for å realisere politiske mål, herunder det grønne skiftet. IKT, helse og utdanning kan og bør derfor heller ikke drøftes uavhengig av rettsvitenskapen som **profesjon**.

Kommuneprosjektet til Juristforbundet har vist at kun halvparten av alle landets kommuner har ansatt jurister. Som burde vært ansatt for å ivareta befolkningens rettigheter og plikter i kommunene. Bare 6 % av kommunene har ansatt jurister i barnevernet. En etat som håndterer noe av de mest inngripende sakene myndighetene håndterer i befolkningens liv. Da ansvarlig statsråd for kommunene ble stilt spørsmål om i hvilken grad små og store norske kommuner har juridisk kompetanse, og hva regjeringen ville gjøre for å øke tilgangen, hadde statsråden ikke noe svar å gi, jfr. Dokument nr. 15:112 (2022-2023). Statsråden viste kun tilbake til Juristforbundets egne tall.

Dette er relevant for arbeidet med profesjonsmeldingen. Selv om rettsvitenskapen ikke er rammeplanstyrt forutsetter vi at regjering og lovgiver gjør seg noen tanker om både samfunnets behov for jurister og hva jurister må kunne. Ikke minst med tanke på den avgjørende betydningen nåværende jurister vil måtte ha i en verden hvor utviklingen av KI går raskere. Lite tyder på at myndighetene så langt har noen strategi og politikk for hvilket kompetansebehov vi i fremtiden vil ha for å sørge for at lover og regler fungerer som de skal i fremtidens samfunn. Dette er vanskelig å forstå. Gitt at den lovgivende virksomhet er en av Stortingets tre hovedoppgaver, er det all grunn til å forvente at Stortinget også har en formening om hvilket kompetansebehov samfunnet har for å forvalte den lovgivende delen av Stortingets virksomhet. Derfor er det desto viktigere at oppfølgingen av Utsynsmeldingen, den kommende profesjonsmeldingen og ikke minst den nye digitaliseringsstrategien som er varslet adresserer at dette må på plass. Dette har en klar side til det prekære etter- og videreutdanningsbehovet som nåværende jurister har og vil få.

Juristforbundet foreslår derfor at:

- **Regjeringen i forbindelse med arbeidet med profesjonsmeldingen utreder fremtidig juristbehov og fremlegger det for Stortinget i forkant av fremleggelsen av denne.**
- **For å sikre tilstrekkelig digital kompetanse og evne til å bidra til en rettssikker utvikling og bruk av KI bes Regjeringen i forbindelse med arbeidet med profesjonsmeldingen utrede behovet for etter- og videreutdanningsbehovet for norske jurister i statlig og kommunal sektor**
- **Regjeringen må i sitt arbeid med profesjonsmeldingen koordinere dette godt med den kommende digitaliseringsstrategien. Her må det særskilt drøftes rettsvitenskaplige problemstillinger og utfordringer som forutsetning for en effektiv, trygg og personvernsmessig digitalisering av samfunnet fremover**

Innspill til spørsmål 28

Juristforbundet har følgende kommentarer til spørsmålet om hvilke «*verkemiddel kan vi bruke for at profesjonsutdanningane tiltrekker seg studenter frå begge kjønn og ulike føresetnader og bakgrunnar? Kva bør rolla til offentlege styresmakter vere i dette arbeidet?*

Dette har en link til opptakssystemsutvalgets rapport. Juristforbundets utgangspunkt er at kompetansen som nye studenter har med seg må være på et nivå som gjør det mulig å gjennomføre og mestre studiene, og studentene bør være trygge på at de har gode nok faglige forutsetninger. Karakterer fra videregående skole ser ut til å være det mest betydningsfulle for om en student gjennomfører et studium eller ikke. Jussen er et teoritungt modningsfag og med store krav til arbeidsinnsats og selvstendighet. Universiteter og høyskoler skal ikke gjenta innhold fra opplæringen i videregående, men fortsette studentenes progresjon i utdanningsløpet. Samtidig deler Juristforbundet utvalgets vurderinger av at dette bør suppleres med andre opptaksmuligheter noe. For Juristforbundet er det samtidig viktig å adressere at de oppståtte kjønnsforskjellene i utdanningssystemet, herunder juss, på sikt kan ha uheldige effekter. Samfunnet trenger både menn

og kvinner i mange yrker. Derfor er det en samfunnsoppgave å sikre at det utdannes nok kandidater av begge kjønn i viktige profesjoner. Juristforbundet viser til at Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) har gjort en simulering for utvalget som viser at forslaget vil øke kvinneandelen på allerede kvinnedominerte, populære studier.

Forklaringen er at karakterer får mer å si i opptaket, noe som favoriserer kvinnelige søkere på populære utdanninger med høyt karaktersnitt. To av tre jusstudenter er kvinner, også deres spesialisering påvirkes av kjønn. Det kan bidra til en ytterligere kjønnsdeling innen enkelte sektorer i arbeidslivet. En overvekt av menn begynner i private advokatfirmaer, mens offentlig sektor domineres av kvinner. Hvis domstolene og offentlig forvaltning får en kraftig overvekt av kvinner, kan det på sikt by på demokratiske utfordringer. Både den dømmende og lovgivende makt er vesentlige maktorganer i vårt demokrati. Juristforbundet registrerer at flertallet ikke ønsker å konkludere på en presis størrelse på en eventuell kjønnskvote, men mener andelen bør ligge et sted mellom 20 og 40 prosent. Dette ved at fakultetene ved de ulike lærestedene skal kunne søke om å innføre kjønnskvote dersom de mener det er nødvendig. Med unntak for de situasjoner hvor karakterforskjellen i forhold til de ordinære kvoter er for store. Juristforbundet forutsetter at man utreder videre EUs kjønnslikestillingsdirektivs strenge vilkår for å forskjellsbehandle for å oppnå kjønnsbalanse. Forutsatt at det er rettslig mulig, mener Juristforbundet at de spesielle kvotene i alle fall ikke bør ligge under 30%. Det trengs et visst volum av begge kjønn for at det over tid blir en reell endring i arbeidslivet.

Juristforbundet er opptatt av at arbeidet med opptakssystemet og arbeidet med profesjonsmeldingen koordineres godt inn mot arbeidet knyttet til mansrollen som Kultur- og likestillingsdepartementet har initiert gjennom mansrolleutvalget og allerede eksisterende kunnskap som eksempelvis forefinnes i **NOU 2019: 3 Nye sjanser – bedre læring – Kjønnsforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp**. Tar man i langt større grad enn i dag hensyn til karakterene fra vgs. og ikke gis anledning til å ta opp fag og mister mulighet for tilleggs poeng for førstegangstjeneste e.l. vil de som blomstrer sent på videregående kunne skyves lengre bak i køen. Statistikk tilsier at dette i særlig grad vil gjelde gutter og allerede i dag er kjønnsbalansen skjev på de mest karakterkrevende studier. Skal et nytt opptakssystem innføres må en helhetlig reform bidra til at den ikke forsterker allerede eksisterende skjevheter. Enten det gjelder kjønn, sosial bakgrunn eller andre faktorer som skaper økte klasseskiller.

Dette innspillet er utarbeidet av Juristforbundets presidentskap.

Sverre Bromander

President Juristforbundet

André Oktay Dahl

Politisk seniorrådgiver

